

Poskus drugačne ljubezni do Slovencev I

Marijan
Kramberger

*Doktorju Alfonzu Tominšku
in drugim sošolcem v tujini*

Ta hip je skrajni čas, da obrnem ploščo, saj me imajo bralci po zadnjih dveh člankih* najbrž močno na sumu, da vlečem iz ropotarnice nekaj primitiven socialni darvinizem kot asocialno teorijo družbe in zgodovine. Zapišimo torej, da nam v prejšnji številki Sodobnosti »razkrinkana« slovenofilija slovenskih književnikov nikakor ne pomeni samo prevaro in alibi za zasebno povzpenjanje in se nam njen učinek in njena resnica z njenimi prijetnimi posledicami za književnike same — skoraj bi rekel: žal — še ne zdita izčrpana. Narava njihove ljubezni do Slovencev namreč ni takšna, da bi si pač jemali od njih svoj nadpovprečni (elitarni) delež v delu in plačilu, sicer pa bi jih puščali pri miru; narobe, z ustvaritvijo slovenskega naroda so slovenski književniki Slovencev v sodelovanju z drugimi slovenofili tako rekoč konkretno izbrali in odredili bivanjski prostor, izbrali in odredili ne le njegovo obliko, marveč v marsičem tudi njegovo vsebino oziroma strukturalne značilnosti, in se s tem seveda vmešali in zapletli v njihove najbolj usodne in delikatne osebne zadeve, kar je sploh neizbežen atribut družbene neenakosti, bržkone celo odločilnejši od neposredno merljivih izrazov te neenakosti samih na sebi. In v pričujočem nadaljevanju si bomo zdaj ogledali to drugo plat medalje, se pravi objektivno sociagoško funkcijo slovenskega književnika in njegove slovenofilije, ali še bolj točno, posledice te slovenofilije za njenega prostovoljnega ali neprostovoljnega odvisnega, objektivnega kontrahenta.

Pri tem se bomo držali naslednjih izhodiščnih načel: 1. nihče nam nima pravice z nobenim pravnim ali moralnim pritiskom preprečevati svobodne razprave o RESNIČNIH zgodovinskih rezultatih slovenofilije slovenskih književnikov, ki bodo največkrat, ker slovenski književnik pač ni bog, verjetno bolj ali manj drugačni, kot jih je predvideval (ter sebe in druge prepričeval o njih); 2. niti za hip ne bi bilo pametno pozabiti na dejstvo, da je njegova sociagogija vselej nerazdružno povezana, določena in omejena s skrbjo zase; 3. vendar pa pri vsem tem ne smemo storiti tudi te napake, da bi učinke njegove ljubezni do Slovencev kakorkoli a priori vrednostno opredelili oziroma bi jih kar vsevprek pavšalno obsodili. Vodenje družbe naj nam bo nujno potrebno in absolutno legitimno družbeno opravilo, in čeprav ga bomo, kot že ta uvod namiguje, v našem lastnem primeru konkretno kritizirali, se bomo obenem odločno odmejili od tistih tendenc časa, ki ga v svoji slepoti načelno odklanjajo. Izrek pa velja seveda tudi narobe:

* *Kako eksistira slovenska književnost*, Sodobnost 1/71, in *Slovenofilija slovenskih književnikov*, Sodobnost 7/71.

prav zaradi potrebnosti sociagogije je treba od tistih, ki jih ta potreba dviguje proti vrhu družbene piramide, vselej neizprosno zahtevati optimalne dosežke in zlepa ni mogoče biti do njih dovolj budno nezaupljiv.

* * *

Ponovimo torej: teoretično lahko ima Slovenec, ki ni pripadnik slovenske elite, od slovenofilskega delovanja te elite vsak hip bodisi škodo bodisi korist, se pravi, to, da je Slovenec (kar je seveda osrednji in ključni nasledek njenega delovanja), je lahko zanj osebno enako dobro kakor slabo, zato je treba pri presojanju zmeraj upoštevati OBE možnosti.

Zgledov za empirično potrjeno koristnost obstoja slovenskega naroda nam najbrž ne bo težko naštetati. Že prvi hip je njegova ustvaritev pomenila rehabilitacijo nekih etničnih karakteristik, ki so dotlej avtomatično karakterizirale socialno manjvrednost, in s tem veliko olajšanje za vse tiste Slovence, za katere je bil njihov etnos nekaj objektivno nepresežnega (takih pa je bila tedaj precejšnja večina); pozneje se je to, ob nastanku jugoslovanske države, še stopnjevalo do določenih (zlasti gospodarsko-civilizacijskih) oblik komparativne etnične superiornosti, spričo katerih je postalo kajpada še bolj prijetno biti Slovenec*; in končno je naš socializem to, v stari državi bolj teoretično prednost, do kraja aktualiziral s takšno politiko razvoja proizvajalnih sil in proizvajalnih odnosov, h kateri je sicer mogoče imeti tudi pripombe, ne da se pa zanikati, da ni prinesla razmeroma velikemu delu Slovencev (in tu mislimo na tako imenovane »navadne« Slovence, tako rekoč na »ljudstvo«), posebno če upoštevamo njihovo neveselo zgodovinsko preteklost, nadvse zadovoljivih materialno-socialnih razmer. Vendar pa bi bilo popolnoma zgrešeno, če bi iz takih in podobnih znakov napravili sklep, da je obstoj slovenskega naroda vselej bil in bo koristen za slehernega Slovence. Nota bene: s to pripombo seveda ne poskušamo kje diskreditirati našega narodotvornega projekta v primeri z drugimi oblikami socialnosti, saj zaradi nje ne postane nič slabši oziroma bistveno manj uspešen od njih; največ, kar lahko doseže KATERAKOLI družbena ideja v praksi, se nam zdi namreč korist za večino v okviru nekih specifičnih, strogo določenih in spričo tega kajpada bolj ali manj kratkotrajnih okoliščin, ne pa pavšalno stoodstotna in večna, ahistorična pozitivnost, tako rekoč nadzemeljska idealnost, in trdimo torej samo, da bi bilo načelno nelogično, ko bi bila prav ideja slovenskega naroda edina izjema od tega pravila oziroma ko bi na vprašanje o njeni koristnosti ali škodljivosti odgovarjali drugače, naivneje, kot smo dandanes od določene ravni intelektualne poštenosti navzgor navajeni odgovarjati na siceršnja taka vprašanja.

In res se nam izkustveni dokazi za utemeljenost naše opreznosti ponujajo vsaj enako obilno kot argumenti za nacionalni optimizem, pa naj sežemo v preteklost in ugotovimo, da je slovenstvo dostikrat zahtevalo od Slovencev tudi veliko nepoplačanega trpljenja in žrtev, ki bi bile sicer, t.j. ob neaktiviranosti njihove narodne volje, izostale, se pravi, da jim je ravno ta volja postala individualno usodna — kajti brez našega narodnjaštva očitno tudi tuje slovenofobije, raznarodovalnega pritiska in preganjanja ne bi bilo, saj ne bi bilo zanj povoda: za spopad sta zmeraj potrebna dva

* Primerjaj, kar pravim o tem v članku *Slovinci v Jugoslaviji* (Sodobnost 12/69).

srboriteža in spraševati, »kateri je začel«, čigav nacionalizem je torej obsojanja vredni krivec, naš ali tuj, bi bilo enako brezpredmetno kot ugibati, kaj je bilo prej, jajce ali kura — ali pa se ozremo po današnjem stanju in naštejemo dovolj obsežne skupine Slovencev, ki bi se jim zunaj konkretnih eksistenčnih propozicij slovenstva iz takšnih ali drugačnih razlogov godilo bolje, kot se jim zdaj godi, začeni od kmetov pa do dela strokovnjakov, do podjetnežev itd., da o naših manjšinah v zamejstvu, o njihovih težavah in frustracijah niti ne govorimo: kaže namreč, da se Slovenci nikoli ne bomo mogli res vsi zediniti »pod streho hiše ene«, vedno se nam bo tujstvo okoli nas vsaj nekoliko zajedalo v narodno telo in s tem seveda boleče postavljalo pod vprašaj vso našo nacionalno idejo. Pa tudi sicer je njena bodočnost popolnoma odprta in negotova, saj nas že bežen pogled po svetu in zgodovini pouči, da moramo za zdaj kljub vsem nelahkim preizkušnjam govoriti prej o svoji narodni sreči kot o nesreči, nihče pa seveda ne more — pri že omenjenem minimumu intelektualne poštenosti — osebno jamčiti, da se bodo stvari zmeraj sukale za nas razmeroma tako ugodno, kajti okoliščine, v katerih bomo živeli, se bodo po vsej priliki tudi v prihodnje bolj ali manj nepreračunljivo spreminjale, kot se od nekdanj spreminjajo za slehernega človeka, in to očitno utegne pomeniti za nas marsikaj, od najboljšega do najslabšega — nobene skrajnosti ni mogoče tako rekoč meritorno in za vse večne čase izključiti.

Nevarnosti, ki grozijo majhnemu narodu, so kajpada zelo različne, in glede na to, katero izberemo, lahko sestavimo najraznovrstnejše scenarije svoje bodoče usode. Mogoče si je vzeti za izhodišče npr. svojo zunanjo šibkost, eklatantno nesorazmerje moči v primerjavi z večjimi narodi tega sveta (ali pa naše bližje sosesčine, ne glede na nebesno smer), spričo katerega smo in bomo tudi pri formalni samostojnosti kvečjemu zelo pogojno sami kovači svoje usode, in si brez težave predstaviti za nas neprijetno aktualizacijo tega nesorazmerja na gospodarskem, političnem, vojaškem ali še kakem drugem področju; mogoče se je osredotočiti na interno ogroženost našega naroda od njegovih lastnih slabosti, na temni oblak njegove duhovne, socialne in moralne »majhnosti«, nezahtevnosti in samozadovoljstva, ter se vprašati, kako naj se tak narod, precej očitno nagnjen k provincializaciji in k disfunkcionaliziranju najboljših, narod krapov, ki mu je ščuka hudič v ribji podobi, vitalno regenerira; lahko pa tudi oboje kombiniramo in tako dobimo najverjetnejše, se pravi najbolj nevarne ekstrapolacije, saj je npr. bržkone ravno v prepletanju pravkar opisanih zunanjih in notranjih vzrokov skrita rešitev uganke, zakaj Slovenci v Jugoslaviji socialno-paradigmatično nismo dovolj prodorni, zakaj te države ne znamo prežeti s svojimi (zahtevnejšimi) kulturno-civilizacijskimi normami in se s tem vsaj približati tako imenovanemu razvitemu, se pravi višje organiziranemu svetu, za kar bi bili teoretično poklicani — v resnici pa si ravno narobe Jugoslavija vse bolj uspešno asimilira nas in se nam neopazno oktroira kot neviden, nenasilen in zato tem učinkovitejši motor entropije slovenstva*, entropije, ki lahko seveda vsak hip tako rekoč čez noč obrne prednosti našega posebnega, slovenskega socializma v njihovo nasprotje, bodisi z dokončno balkanizacijo našega gospodarskega in socialnega življenja, bodisi z izsiljeno

* Opravičujem se, da zaradi sistematičnosti ponavljam nekatere misli iz članka *Slovenci v Jugoslaviji*.

restavracijo ortodoksnega taborskega socialističnega modela, bodisi s popolno politično zmedo in delitvami, o katerih ni mogoče reči, koliko bi nas človeško, moralno in materialno veljale, kje bi se ustavile in kako bi se za nas iztekle.

Z eno besedo: pravda o smislu in smotrnosti obstoja slovenskega naroda še nikakor ni končno odločena (in tudi nikoli ne bo, razen ob njegovem morebitnem fizičnem izginotju), ker je dolgoročno razmerje njegovih plusov in minusov kratko malo nepredvidljivo in ker je prav mogoče — čeravno, ponavljam, ni popolnoma nujno in neizbežno! — da se bo slovenofilski socialni projekt ne glede na dosedanje uspehe npr. že v merilu prihodnjih nekaj desetletij izkazal kot nepriporočljiv in zgrešen oziroma bo vztrajanje v nenapornem eksistenčnem okviru danega »domačega« etnosa v našem posebnem primeru obveljalo kot tvegana lagodnost, kot zapeljiva past, kot nepremišljeno podrejanje slepim »naravnim« zakonom, ki vodijo morda vso etnično skupino ali vsaj veliko njenih članov v prepad oziroma v slepo ulico tam, kjer bi se jim s pravočasno refleksijo in relativizacijo teh zakonov odprla, pa čeprav ozka in strma steza k rešitvi. Kakor namreč nimamo zanesljivega jamstva za generalno koristnost (manjšega) naroda, tako ni težko najti generalnih argumentov PROTI njemu, argumentov za načelno kritiko rezultatov dosedanje divergentne zgodovine Indoevropcev: tak je npr. kibernetični argument, da je vse, kar ovira in otežuje dotok informacij, za organizem škodljivo, in še bolj etološki (vedenjeslovski), po katerem etnična diferenciacija posameznih skupin slabi občutek za identiteto vrste oziroma rase in s tem spodbuja agresivnost med takimi skupinami, reakcije vzajemnega izobčevanja in podobno. (Oboje sta dovolj očitno temeljni šifri naše celotne narodne usode od prvih začetkov slovenskega dialektta staroslovanščine do današnjih dni — usode, ki nikakor ni naključna, po naključju izjemno »krivična« in »tragična«, marveč strogo zakonita in nujna.)

Če nič drugega, je treba spričo takih ugovorov najbrž vsaj od primera do primera skrbno pretehtati, ali se riziko naroda resnično spleča, tj., ali bodo njegovi plusi res izdatno večji od minusov in ti minusi kolikor toliko pod narodovo kontrolo. Brezglavo narodoljubje ne glede na velikost etnične skupnosti in druge relevantne okoliščine, se pravi slepo posnemanje drugih, večjih nacionalizmov bi bilo tu več kot nespametno, saj mora vsekakor obstajati meja, pod katero se spremeni ne le politična, temveč tudi npr. kulturna avtonomija take skupnosti v bridko nesmešno karikaturu, in vprašanje je, ali smo mi s svojima, širokosrčno šteto, dvema milijonoma dovolj izrazito nad to mejo ali pa ne in bo zgodovina videla v nas samo eno od ilustracij za bizarnost novoveške volje ljudi, po vsej sili ohraniti v Evropi do pičice takšno etnično konfiguracijo, kakršno so tu izoblikovale nekdanje popolnoma drugačne in novemu veku fundamentalno tuje zgodovinske razmere.

(Eden od simptomov, ki zelo zgovorno opozarjajo na drugo možnost, so seveda tudi značilne težave nas, slovenskih književnikov samih, recimo problem, da naša literatura — razen v izjemnih primerih, namreč na ljudskopovestni ravni »Ukane« ali »Gimnazijke« — ni zmožna funkcionirati tržno demokratično, da so njene naklade v bistvu brezupno skregane s pojmom rentabilne knjižnoindustrijske serije in da je zanjo edini način eksistence že opisano elitarno-subjektivistično prerazdeljevanje družbenega proizvoda v svojo korist, se pravi nekakšno samomecenatstvo iz splošnega

žepa; pa tudi v zasebnem pogledu pisanje kot táko, t.j. pisanje, ki ne poskuša biti sredstvo institucionalne alpinistike, slovenskemu književniku ne odpira kaj prida perspektiv, niti gmotno, v smislu resničnih bogastev, ki bi se nakopičila npr. od procentualnega honorarja pri velikih nakladah, niti moralno, v smislu podobno impozantnih statusnih priznanj. Tudi »duhovna nosilnost« našega — in vsakega? — malega naroda je namreč, verjetno celo v geometrični regresiji, zmanjšana, razpoložljivi fondi občudovanja in hvale so močno omejeni in mehanizem njihove delitve škripa in se zatika, kar je ljudska modrost povzela v formuli o medsebojni zavisti in nevoščljivosti kot najbolj v oči bijoči karakterni lastnosti Slovencev, čeprav gre v resnici najbrž zgolj za vedenjski vzorec, ki sta ga tako rekoč izsilila ozkost razmer in neizprosni boj za dano pičlo, klavirno in nezadostno kvoto možnosti za kakršnokoli odliko. Druga plat iste zadeve pa je znani sindrom preferiranja vsega tujega, ki se na področju literature izraža v boljši prodaji in večji slavi prevodov kot domačih del. Tako slovenski književnik, čeprav pripadnik uspešne slovenske elite, iz dneva v dan boleče doživlja vprašljivost svojega narodnega projekta na lastni koži.) —

In po teh preliminarijah bomo zdaj diskusijo do kraja razprli s ključnim diagnostičnim podatkom, da SLOVENSKO VPRAŠANJE NI RASNO VPRAŠANJE*, narodno in rasno vprašanje pa si nista samo med seboj bolj ali manj različni, temveč si v marsičem celo naravnost diametralno in izključujoče nasprotujeta. Če bi bili Slovenci npr. Črnici sredi belih sosedov, bi prav gotovo imeli veliko nelahkih problemov, a problema, ki nas muči danes, namreč problema ogroženosti od nacionalne disimilacije, bi bili za vselej rešeni: Slovenec bi pri še tako tehtnih razlogih za renegatstvo in še tolikšni volji do renegatstva hočeš nočeš moral (tudi tržaški ali koroški Slovenec!) ostati Slovenec, prek mešanja pa bi se naša skupina celo širila na račun okoliških, saj se mulatje zmeraj štejejo k črnim, ne k belim. Zanimivo je, da se ljudje znajdejo v takšnem eksistencialnem položaju razmeroma prav blizu nas: treba nam je stopiti, v Jugoslaviji ali drugod po Evropi, le še nekoliko južneje, pa že naletimo na drugačen, glede na superbelca rasno zaznamovan in razločen tip človeka (»južnoevropski«, »sredozemski« ali podobno), ki je v milejši obliki podoben ujetnik svoje kože oziroma svoje, v kožo zajedene, neodložljive istovetnosti. Slovenec pa takega identitetnega znaka nima, zato kratko malo ne čuti z njim zvezanih težav; mirno bi lahko bil po nacionalnosti tudi karkoli drugega znotraj civilizacijsko najnaprednejšega dela bele rase, nobene nepremagljive ovire ni, ki bi mu preprečevala, da bi se pridružil, recimo, Rusom, Nizozemcem ali Južnoafričanom, saj celó taki rasistični dlakocepci, kot so bili nacisti, niso imeli nobenih pomislekov proti njegovi germanizaciji (ne vem, zakaj doslej nihče ni znal pogledati na zadevo s tega drugega konca, dasiravno je očitno prav splošno znana ZAŽELENOST Slovencev odločilno dejstvo v celotnem kompleksu!). Skratka, svet se na stežaj odpira pred nami in nas vabi v svoje naročje, brez slovenstva nikakor ne bi bili že tudi obvezno brez doma izgubljeni, in zato seveda ni čudo, če naš narodni čut omahuje;

* Tako sem zapisal že pred meseci v Naših razgledih v odgovoru na anketo o Vprašanju naroda na Slovenskem. Sploh s pričujočim razmišljanjem obenem poravam svoj dolg temu časopisu, ki sem mu na omenjeno anketo odgovoril zelo na kratko.

nacionalna ogroženost slovenstva je direktna, zakonita in logična posledica njegove rasne ogroženosti in nespornosti.

Drugače rečeno*: Slovenec se ne rodiš, Slovenec postaneš — ali pa ne. Slovenstvo ni poseben gen ali kombinacija genov, torej nekaj biološko predeterminiranega onkraj posameznikove eksistence in volje, kar bi človeka brezprizivno vezalo in uklepalo kot npr. rasna pripadnost. Seveda postane otrok slovenskih staršev, vsaj za zdaj, najpogosteje dejansko tudi sam Slovenec, ker tako pač odredi zanj njegovo okolje, na čigar odločitve prvi hip nima nobenega vpliva; toda iz te visoke statistične korelacije nikakor ni mogoče sklepati, da obstaja avtomatizem tipa $A = B$, t.j. »otrok slovenskih staršev = Slovenec in nič drugega« (ter na podlagi takega avtomatizma potem morebiti celo pričakovanje in obveznost, v duhu reka »gorje stvarnosti, če se ne bo ravnala po naših definicijah«); tovrstna posplošitev bi pomenila vztrajanje pri znani, v današnjem času že močno anahronistični in nedopustni zmoti družbenih ved iz obdobja pred uvedbo statistično-kuantifikacijskih metod in pred spoznanjem njihovih načelnih posledic. Glede na »Slovenčevo« edino osebno bistvo, namreč njegov prirojeni genetični vzorec, je omenjena sovisnost pri vsej svoji izrazitosti še zmeraj nekaj akcidenčnega, tako rekoč slučajna navada, ki jo je vsak hip mogoče spreminiti — saj naj bi bila sposobnost nenehnega prilagajanja drugačnim razmeram in okolju po današnjem pojmovanju odločilna in najbolj dragocena lastnost živih organizmov, posebno pa še človeka kot krone stvarstva. In res nam zlasti reagiranje otrok zelo prepričljivo potrjuje misel o nenarodenosti narodnosti, saj ti otroci, če ni kakih drugih, s stališča našega problema sekundarnih zadržkov, vsaj do šolske starosti, če ne še dlje, praktično, ne da bi trenili z očesom, mojstrijo preskok iz enega v drug, pa čeprav zelo različen nacionalni milje. A tudi kasneje ni dosti drugače: resda se vzporedno s postopnim dokončnim formiranjem osebnosti spontana, nezavedna plastičnost človekove duševnosti polagoma zmanjšuje, vendar lahko ustrezno usmerjena in dovolj intenzivna izobrazba in vzgoja ta trend k ustalitvi zelo uspešno zadrži.

Še zlasti velja to v našem slovenskem primeru, ker je po vsej dosedanji tradiciji izmenjave ljudi in idej ter doseženi stopnji duhovne sorodnosti znotraj evropske bele rase pretežna večina potencialno etnično relevantnih karakteristik civilizacije in kulture v »belem« svetu izenačena, skupna vsem etnijam in potemtakem etnično nevtralizirana; otrok slovenskih staršev zraste danes v bistvu predvsem v Srednjeevropejca, Evropejca oziroma belca, na katerem je slovenstvo — skupaj z nekakšno posebno »bistveno vsebino« slovenskega značaja, jezika, družbe in zgodovine — bolj imaginaren kakor resničen folklorni okras. To sodbo je zelo verjetno mogoče razširiti celó na nekdanjo kmečko kulturo našega prostora, ne glede na njene (v bistvu zelo površinske) variacije od ene do druge podalpske doline; če je bil zanj kljub temu značilen imobilizem, potem je bil ta imobilizem, skupaj z vsemi navidez še tako abstraktno »duševnimi« težavami ob etnični transplantaciji, najbrž samo refleks kmetove konkretne družbenoekonomske biti, za katero je vztrajanje na enem mestu nujen pogoj. Pri mestnem človeku pa tudi tak posreden, gospodarski razlog za generacijski nacionalni avtomatizem odpade, saj je pogoj osebnega in nadosebnega

* Vseskozi se bomo v tem poskusu vračali k tezam, navrženim v Naših razgledih.

uspeha v industrijski družbi ravno nasprotno čimbolj neomejena mobilnost ljudi.

Skratka in z eno besedo, iz teorema o nenarodenosti slovenstva ne-izbežno izhaja sklep, da indiciranost te oblike skupnega življenja ljudi ni samo načelna, se pravi v sferi nekakšnega abstraktnega opazovanja in stoične kontemplacije, enako kot indiciranost sleherne socialne tvorbe relativna, ne pa absolutna; Slovincu se očitno na vseh straneh odpirajo priložnosti, da naredi iz te ugotovitve tudi dejanske, praktične konsekvence, ni se mu treba za vsako ceno oklepati svoje narodnosti kot edine rešilne bilke, saj lahko po potrebi dovolj normalno zaživi zunaj nje, in v luči te šanse postane relativnost koristi in smotrnosti slovenstva kajpada še posebno akutna. S tem smo se namreč v bistvu že znašli pred naslednjim vprašanjem, kako naj se torej Slovenec v skladu s pravkar opravljeno rektifikacijo svojega eksistenčnega položaja nacionalno véde, kaj narekuje spričo nje človeku zdrava pamet.

Zdi se, da je v opisanih okoliščinah kakršnakoli uniformnost ravnanja nemogoča, kar konkretno predvsem pomeni, da od Slovence nima smisla pričakovati in zahtevati brezpogojne narodne zvestobe NE GLEDE na njene pluse in minuse, da ni mogoče zagovarjati vztrajanja pri slovenski nacionalni ideji vselej in povsod ter doslednega zametavanja očitno boljših ali celo edino človeško sprejemljivih možnosti, ki bi se posamezniku ponujali onkraj nje. Samo po sebi se razume, da s tem seveda nikakor ne poskušamo izločiti iz njegove eksistence načela tveganja, kar bi bilo navsezadnje tudi nesmiselno, saj nam niti ni treba posebej razlagati in ponavljati, da se človek ne sme ustrašiti že kar prve težave in vse skupaj pustiti, temveč mora biti pripravljen vzeti v zakup najrazličnejšečasne neprijetnosti, ker je to marsikdaj edina pot do maksimalizacije koristi. Tega temeljnega zakona njegovega obstoja torej tu v ničemer ne spodbijamo, marveč samo predpostavljamo, da je nekje rob, onstran katerega postane omenjena bivanjska strategija neuporabna oziroma škoda nepopravljiva, in ta rob je za nas, ker pač ne verjamemo v nikakršno metafiziko, rob naše eksistence. METAFIZIČNI odgovor na naše vprašanje bo kajpada precej drugačen, saj je slovenstvo po premisah metafizike prav lahko uvrstiti med božanske ali kako drugače ontološko-esencialne kategorije, ki daleč transcendirajo naključja našega zemeljskega bivanja ter njegov pritlikavi pojem dobrega in zlega in od katerih je potemtakem mogoče in potrebno zaupljivo sprejeti, karkoli nam na »tem« svetlu naklonijo. Nasprotno pa bomo mi prisiljeni reči, da npr. nekdo, ki je za slovenski narod padel ali ki od svojega slovenstva za življenja ni učakal koristi, kakršne bi imel drugod, ni ravnal pametno, da je bila nacionalna zvestoba v njegovem primeru objektivno nesmiselna. Za nas je eksistenca vse, kar imamo, ker pa imamo v tej eksistenci poleg slovenstva še marsikaj drugega, nam bo eksistenca očitno VEČ OD SLOVENSTVA in se ji bo to v odločitvah, v katerih se bo treba odločiti za eno ali drugo, vsekakor moralo podrejati, t.j. žrtvovali bomo slovenstvo eksistenci in ne eksistenco slovenstvu, njo bomo cenili bolj kot vse njene parcialne aspekte.

Seveda se nam ob tem takoj zastavi vprašanje, kako naj zdaj posameznik ugotovi, kdaj je tveganje zanj konkretno takšno, da ga je glede na gornja načelna stališča še mogoče zagovarjati, in kdaj je večje od priporočenega maksimuma, se pravi prehudo in nesprijetljivo. Žal, za to ni

mogoče dati nobenih univerzalno-eksaktnih meril in navodil; koordinatni sistemi človeških usod so preveč kaotično različni, preveč za vsakogar vsak hip drugačni, da bi lahko razmišljanje, kot je naše, vzelo ljudem nelahko breme osebne ocene in odločitve z ramen, nekoliko pa bo naša eksistenca najbrž celo zmerom kratko malo loterija z usodo, loterija ne le v vojni, temveč tudi v miru, pa čeprav bi se nam to kot metodikom in ziherašem upiralo. Vse, kar moremo tu storiti, je, da postavimo splošno pravilo, po katerem je lahko odločitev samo strogo nesplošna, strogo individualna, prilagojena položaju (kolikor je znan) in pa značaju vsakega posameznika, tj. kažočim se objektivnim upom na tak ali drugačen dobiček ter subjektivni stopnji človekove afinitete do rizika. Z drugimi besedami: Slovenec naj bo svojemu narodu zvest, kadar bo pač osebno sodil, da se mu to, če ne takoj, pa vsaj na daljši (a ne predolg) rok splača; načelo tako definirane individualne koristi — edino, ki pride po zatonu metafizike sploh še v poštev — bo očitno govorilo enkrat ZA zvestobo in drugič PROTI njej. Zadnji rezultat pa bo najbrž nekakšno fleksibilno, prilagodljivo, aerodinamično nihanje med enim in drugim, kajti najvažnejše je pri tem osvoboditi se sleherne togosti in biti ob vsaki spremembi okoliščin nemudoma pripravljen svojo odločitev revidirati. Mislim, da taka, pri kibernetičnem funkcionalizmu navdihujoča se drža na splošno optimalizira človekove šanse za preživetje in socialno uspevanje in da najbrž tudi, kar se tiče Slovencev in njihovega slovenstva, ne bo nič drugače.

Sicer pa je naše teoretiziranje v bistvu govorjenje post festum, ker se Slovenci v svojih dejanjih od nekdanjavnosti po njem; razmere so jih prisilile, kakor jih silijo dostikrat še danes in jih bodo silile najbrž tudi v prihodnje, živeti svoje slovenstvo tako rekoč nenehno pod znamenjem vprašaja. Ne nezavedna ne zavestna pripadnost Slovencev slovenstvu ni bila nikoli niti približno tako samoumevna in diamantno trdna, kot je pripadnost ljudi velikim narodom; nikoli ni takó predložena oblika socialnosti podobno stoddostno ali vsaj 99,9 odstotno zajela in absorbirala biti svojih predvidenih članov ter se uveljavila kot edina mogoča posoda njihove eksistence, kot danost, proti kateri se ne da niti zamisliti nikakršne spletke. Narodni projekt slovenskih slovenofilov je v vsakdanji praksi Slovencev kar naprej na prepihu, podvržen eroziji in ponavljajočim se napadom šibkosti, ki bi bili drugod popolnoma nerazumljivi. Ne glede na konkretne politične razmere, ne glede na nacionalno samostojnost in celo ne glede na uspešno dobojevano revolucijo ga spodjedata izseljevanje ali/in odtujitev doma; tako nagla disimilacija, kot jo opažamo pri naših manjšinah v zamejstvu, pa je po merilih in izkušnjah večjih narodnih skupnosti najbrž sploh nenormalna. (Bojim se, da je v takšnih okoliščinah docela iluzorno vztrajati pri definiciji, češ da je otrok slovenskih staršev vselej Slovenec, saj je Slovenci kratko malo ne ubogajo in stvarnost se, kamorkoli se ozremo, bridko norčuje iz naše avtomatistične podmene ne glede na njene onemogle proteste.

Pa tudi na internoteoretičnem nivoju se slovenstvu nič bolj ne godi, saj nam je slovensko narodno vprašanje tistim, ki bolj ali manj profesionalno razmišljamo o njem, tudi danes še vedno VPRAŠANJE, kar spet nikakor ni normalno, še manj pa zanj koristno; vseskozi je »odprto« in izpostavljeno takó rekoč permanentni grožnji negacije, ki se vleče še iz staro- in novolirizma prek jugoslovenarstva do filoevropizma oziroma do poskusov

opreti naše bivanje rajši na raso gospodarjev sveta, ki ji pripadamo, kakor na narod (recimo v skritem smislu Župančičevih meditacij o »Adamiču in slovenstvu« ipd.) — in celo pri absolutno pravovernih slovenskih narodnjakih je poleg Zdravice skoraj zmeraj najti kak Krst. Skozi zgodovino slovenske književnosti teče nepretrgana veriga dvomov o smrtnosti naše lastne narodne volje, veriga malodušja in obupavanja, proti kateremu je treba nenehno organizirati eksorcistične racije in ki si ga ponavadi poskušamo razložiti ter opravičiti z nekakšnim izjemno nesrečnim ustrojem slovenske psihe, čeprav gre v resnici najbrž samo za nekoliko čustveno absolutiziran refleks trezne presoje objektivnih dejstev in možnosti slovenstva v trenutkih realizma, ki se pač vsilijo tudi največjim zanesenjakom oziroma njim celo še prav posebno boleče, kadar jih njihov zanos pusti na cedilu. Veliko vprašanje je torej, ali je tovrstno »slabištvo« mogoče obsojati; kaj če ga je treba vzeti ravno narobe kot nagonsko, moralno in intelektualno pravilno reakcijo, vsaj enako utemeljeno, kot je reakcija zaupanja in vere?

In tu nekje se začenja resnična preizkušnja človečnosti, odločilni izpit tradicionalne slovenofilije slovenskih književnikov in drugih slovenskih elit.

(Konec prihodnjic)

Polemika

O mitih, Prešernu in nekonvencionalnih mislih

Aleš Lokar je v 6. številki letošnje Sodobnosti objavil nekaj misli o razvoju slovenskega naroda, ki jih imenuje nekonvencionalne. Poleg tez, brez dvoma zanimivih, (npr. o potenciranem vplivu srednje šole na Slovenskem, kjer so »literarne vrednote maksimum vseh vrednot«, o — sicer sami ob sebi umevni — odvisnosti literarne produkcije od »materialne in družbene podstati« itd.) pa so v prispevku tudi take, ki v ničemer ne načenjajo škodljive konvencionalnosti. Kar se tiče teze o izjemnosti razvoja slovenskega naroda, mu jo je dovolj prepričljivo zavrnil že Janko Kos v predhodnji polemiki. Lokar se je v tokratnem odgovoru bistvu Kosove nasprotne teze preprosto izognil (»Pustimo sedaj ob strani iskanje, če je bilo še pri kakšnem drugem narodu takó kot pri nas ali ne . . .«), čeprav bi se bilo na tem mestu nujno ustaviti prav ob dejstvih iz zgodovine Hrvatov, Slovakov, Ukrajincev ali drugih narodov, ki jih navaja Kos.

Toda ne gre mi za poseganje v polemiko med tema dvema avtorjema (čeprav Lokar ni vedno čisto fair in v »zadnji konsekvenci« pripisuje Kosu misli, ki nikakor ne izhajajo iz njegovega članka), pač pa bi se rada ustavila ob novem mitu, na katerem Lokar tokrat gradi. Mitu, ki pa v resnici ni nov, saj samo razlaga in s tem utrjuje nešteto slišano konvencionalno jadikovanje o naši »nerazumljenosti« v svetu. Ob zanimivih vprašanjih (»Zakaj, recimo, našo literaturo, še posebej tisto klasično, tako težko »plasiramo« na tuja tržišča?«) Lokar namreč odgovarja: »Prepričan sem, da je to predvsem zaradi tega, ker so ta dela, ker je ta literatura . . . izraz in odsev določenega specifičnega stanja naše kulture (in torej, kot smo videli, naše usode) in so kot take, za ljudi, ki podobnih izkustev v svoji kulturi nimajo,

od katerega prejema svoj smisel in črpa svojo utemeljenost in po katerem je nazadnje tudi *a priori*, sama po sebi določena kot poezija-za: poezija, ki s svojim jezikom in Besedo teži iz lastnih jezikovnih in besednih okvirov v trans-tekstualno, konstitutivno so-delovanje, v neprenehno konkretizacijo in aktualizacijo svojih smislov in pomenov, saj se po svojem temeljnem določilu — pomenski ambiguiteti — neposredno izroča procesu »osmišljanja« in »pomenjanja«, branja, da bi sploh šele postala poezija. V tem procesu, ki poteka na podlagi besedila tako, da besedilo neprenehno zanika in prehaja (transcendira) in obenem izrablja, se namreč kot poezija šele konstituira. Šele v procesu »osmišljanja« in »pomenjanja« prihaja do razkritja posebne, pesniške strukturiranosti verbalne strukture, do tematizacije nje-nega poetskega bistva.

Pri tem je seveda potrebno znova poudariti, da je za literarnozgodovinsko misel ta »osmišljujoči« in »pomenjujoči« proces zmerom že uresničen in dokončan na čas-ovnih stadijih v preteklosti ter da je pesniškozgodovinska raziskava usmerjena prav k rezultatom teh procesov, se pravi, da se sprašuje, kaj pomeni tisti »za«, s katerim je poezija šele omogočena in konstituirana; kaj pomeni poezija za določen stadij misli o poeziji, ki je na Slovenskem zmerom hkrati tudi misel o narodu in artistična, estetična misel.

Marijan
Kramberger

Poskus drugačne ljubezni do Slovencev II

(Nadaljevanje)

Okoliščine, ki bolj ali manj trajno postavljajo na dnevni red problem koristi in smotrnosti slovenstva, namreč vedno znova soočajo slovenskega književnika z neko specifično dilemo, ki je književniki večjih narodov očitno ne poznajo. V slovenskem prostoru se v bistvu pravzaprav ves čas borita za premoč dve nasprotno usmerjeni »šoli« narodnostne teorije in/ali prakse: avtomatistična, ki na podlagi izročila

uveljavlja načelo zvestobe brez pridržka etnosu staršev, in renegacijska, ki poskuša v imenu racionalno spreminjajočega se odnosa do sveta in do sebe omenjeno načelo ovreči (re-negirati); in slovenski književnik že zaradi narave svojega družbenega opravila nikakor ne more ostati zunaj tega spora kot njegov neprizadeti opazovalec, prisiljen je — bodisi sam bodisi po svojih družbenoaktivnih predstavnikih — zavzeti do njega stališče, to pa je vsaj doslej zmeraj pomenilo hkrati še tudi izbiro, se pravi opredelitev za eno ali drugo. In seveda je po vsej pameti iluzorno domnevati, da bi bil pri tem v svojih simpatijah svoboden. Navsezadnje je to človek, o katerem smo že ugotovili, da ima od slovenstva otipljivo individualno korist takšne vrste in stopnje, kot bi mu bila »zunaj tega slovenstva nedosegljiva (izjem je od Vraza prek Adamiča do Šentjurca (?) tako malo, da pravilo kvečjemu potrjujejo), in ki mora biti torej živo zainteresiran za to, da bi bilo slovenstvo, predvsem tudi kvantitativno, čim trdnejše, t. j., da bi ostal res vsak otrok slovenskih staršev Slovenec. Takšna konstelacija dejstev pa očitno zožuje

manevrski prostor slovenskega književnika na minimum: naj bi ga njegov razum, čustvo, volja ali vest sami zase, »kot taki«, še tako silovito vlekli na drugo stran, njegova objektivna narodno-družbena bit ga prej ali slej, hote ali nehote uvrsti med teoretične zagovornike ali/in praktične stebre narodnostnega avtomatizma, skratka, med tradicionalne »slovenofile«.

Seveda, v določenih okoliščinah, namreč dokler se med Slovenci še ni uveljavila in etablirala, dokler se mora boriti na nož proti drugim, starejšim ideologijam, ki so se razčeperile nad njimi, tako dolgo nastopa ta ali ona družbena misel pri njih vsaj navidez marsikdaj tudi poudarjeno internacionalistično ali celo antinacionalno (čeprav se v resnici že tedaj obrača pravzaprav samo na Slovence in sta ji njena mednarodna moč in razširjenost zgolj sredstvo oziroma vzvod za nacionalno intelektualno konkvisto). A kakor hitro se ji posreči prodreti v duhovni prostor naroda in si zagotoviti v njem bolj ali manj izrazit monopol, takoj postane tudi sama odkrito narodnjaška. Doživeli smo tak razvoj pri kristjanih in marksistih, dosedanje izkušnje nas poučujejo, da si lahko brez težave zamislimo podoben obrat tudi pri naših eksistencialistih, ludistih & Co. (posamezni prvi znaki nam že danes potrjujejo, da bo prej ali slej v resnici tako), ker je nacionalizem ali internacionalizem neke ideologije pri nas, kakor kaže, na splošno zgolj funkcija faze, v kateri je ta ideologija v svojem boju za narodno duhovno oblast.

S takšno, malone plebiscitarno podporo eni od obeh strani pa se je slovenska književnost seveda nepovratno oddaljila od svoje prvotne »nevttralne« lege oziroma človeške funkcije, ki bi jo za naše potrebe lahko opisali kot preprosto bogatenje predstav, razumevanja in ekspresivnih možnosti ljudi brez kakršnihkoli »postranskih misli« (bogatenje, ki najbrž edino docela nesporno upravičuje književnikov elitni položaj v človeški družbi). Razumljivo je namreč, da ni moglo ostati samo pri simpatiziranju, pri pasivni »ljubezni« do slovenstva; neizbežen naslednji korak je bil vsaj za odločujoče jedro slovenskih književnikov, se pravi za tiste, ki so določili način socialnega obstoja in funkcioniranja vsem drugim, ta, da so potegnili iz svoje opredelitve tudi dejavne konsekvence ter angažirali vso družbeno moč, ki so jo lahko zajeli iz svoje poklicne specializiranosti na eno od temeljnih zvrsti sociagogije, za sistematično utrjevanje narodnostnega avtomatizma, se pravi za forsiranje nekega posebnega, izmed več izbranega in ne morda edinega in nujnega vedenjskega vzorca, namreč tistega, ki se — težko bomo trdili, da zgolj po naključju — ujema z njihovimi najglobljimi elitnimi interesi. S tem je celotna slovenska književnost (po neizprosni logiki majhne NACIONALNE književnosti) postala vojak neke domneve, ki je zanj vsekakor koristna, za druge pa morda je, morda pa tudi ni; do kraja se je izpostavila zanj in prevzela nase soodgovornost za vse prednosti, a tudi vso škodo, ki so jo Slovenci že in ki jo še bodo imeli od nje. Vsaka beseda, ki jo kot slovenski književnik zapišem, je obremenjena s svinčeno težo te soodgovornosti, pa čeprav ob njej niti od daleč nisem pomislil na kakršnokoli propagando slovenstva, marveč sem, nič hudega sluteč, govoril o kdove čem desetem — prevladujoči duh in kulturni sistem slovenskega prostora brez težave prefunkcionirata moje delo v zaželenem smislu oziroma celo tako: čim nedolžnejše je navidez v nacionalnem pogledu, tem bolj je zanj koristno, saj jima služi kot čisto posebno »nezainteresiran« in potemtakem od vsakega dvoma izvzet argument. Na ta implicitni način smo, kot

rečeno, vsi slovenski književniki brez izjeme zavestno ali nezavedno kolaborirajoča kolesca v mehanizmu slovenizacije Slovencev oziroma je kvečjemu vprašanje časa, kako dolgo se bosta npr. Šalamun ali Gaister še lahko čutila v tem pogledu neomadeževana.

Sicer bo morda kdo vprašal, ali se je zaradi tega res že treba vesti tako, kot da je odločitev za »svoj«, za lasten narod naš moralni Waterloo — konec koncev slovenski književniki vendar ne moremo odgovarjati za vse, kar je namenila Slovencem preteklost in kar jim utegnejo prinesiti bridkega prihodnji časi? Odgovor na to je, da jim najbrž resda le v manjši meri neposredno krojimo usodo, zato pa s svojim angažmajem za narodnostni avtomatizem tem izraziteje sooblikujemo naravo njihove REAKCIJE na njene darove in udarce. In v tem smislu je naš »greh« dvojen: prvič smo skupaj z ostalimi slovenskimi elitami pobudniki opuščanja vsakršnih odločnejših ukrepov PROTI navadi, da postane otrok slovenskih staršev Slovenec. Teoretično bi se bilo namreč prav lahko postaviti tudi, recimo, na stališče, da ta navada ni zmeraj najboljše vodilo in da naj bo eden od ciljev družbenega sistema izobrazbe in vzgoje vzgajati posameznika še k drugim možnostim. Navsezadnje je vrhovno načelo sodobne pedagogike, naj človek svobodno razvije VSE svoje sposobnosti ne glede na to, ali pedagogom koristijo ali ne — po kakšni logiki naj bi bila torej ravno sposobnost etničnega prilagajanja in prestopanja izjema? Zakaj naj bi bila »narava« ali bolje rečeno stihija, ki je sicer, kot se vsi strinjamo, dala človeku tudi marsikaj slabega, prav z omenjeno navado zadela stoodstotno v črno, posebno še, ko v marsikaterem primeru obstaja dovolj utemeljen sum, da takšna trditev glede na dejstva nikakor ne more držati? A vsi podobni premisleki (ter po njih uravnana dejanja) so po naši direktni ali indirektni krivdi zadušeni in izrinjeni iz slovenskega prostora in zmožnost narodnostne adaptacije je zato vsaj pri odraslih Slovencih pomembno zmanjšana in zakrnela; naravna posledica tega pa je, da se njihova zvestoba slovenstvu, ne po lastni volji, temveč po sili razmer, seveda še okrepi — in to je po naključju že spet natančno tisto, kar si lahko kot slovenski književniki samo želimo.

Drugi, še izrazitejši greh, ki nam leži na vesti, pa je naš pozitivni prispevek k argumentativno-persvazivnemu utemeljevanju edinozveličavnosti navade, da postane otrok slovenskih staršev Slovenec, ali z drugo besedo naš delež pri povzdigovanju te navade v aksiomatično zavestno »prepričanje«.

Izhodišče takšnega prepričanja je lahko kajpada samo predpostavka, da je zvestoba slovenstvu za Slovence vselej in povsod priporočljiva in dobra (edino v tem primeru postane namreč sleherna re-negacija te zvestobe nepotrebna). Česa podobnega pa na preprosto izkustvenem nivoju razsojanja, na relaciji »zdaj in tukaj« spričo ugotovljene relativnosti pozitiviteta majhnega naroda nikakor ni mogoče dokazati, prepogosto bi se konkretni izvid glasil, da je bilo njegovo slovenstvo za tega ali onega posameznika objektivno slabo, da mu je več škodovalo kakor koristilo, da mu je prineslo nesrečo ipd. (Kar opazujmo, kakšno nerazrešljivo in mučno grožnjo pomeni za tako empirično stališče npr. že sam obstoj naših manjšin: kdo bi lahko zahteval od njih vztrajanje pri slovenstvu brez repatriacije, dokler bi se mu takšna strategija kazala samo kot to, kar po vsej priliki je, namreč kot bolj ali manj uspešno podaljševanje neizbežne agonije?) Da bi se torej

dokaz o absolutni smotrnosti podedovane navade sploh lahko posrečil, je treba najprej prestaviti problem v popolnoma drug in drugačen, namreč v metafizični okvir; prisiljeni smo narediti iz slovenstva Slovenčevo transcendentalno Bistvo, ali kakor se danes temu bolj imenitno reče, Bit,¹ ki seveda zavezuje Slovence k svetemu spoštovanju in brezpogojni zvestobi ne glede na ceno, ki bi jo bilo treba za to zvestobo plačati v valuti svoje konkretne eksistence, kajti celo najvišji znesek v omenjeni valuti, namreč smrt, je očitno bagatela v primeri z nevarnostjo »resničnejše« izgube samega sebe, združene z odpadom od takšne Biti (»Kaj pomaga Slovencu, če si ves svet pridobi, svojo slovensko dušo pa pogubi!«). In tu pogleda iz navidez nedolžno nenatančne observacije, češ da je otrok slovenskih staršev vselej Slovenec, na lepem cel žakelj hudičkov: nenadoma postane slovenstvo imperativna dolžnost, nenadoma je otrok slovenskih staršev prisiljen, nenadoma neizprosno in brez izbire MORA biti Slovenec, ali pa ti hudobci takoj pridejo in ga odvedejo naravnost v pekel, ki smo si ga MI omissili zanj in za vse njemu podobne.

Skoraj odveč je namreč pripominjati, da je temeljna teza te narodne metafizike empirično povsem brez podlage. Naj si ogledujem domače od-tujence ali pa disimilirane zamejce ali izseljence, kolikor hočem, pri naj-boljši volji ne odkrijem na njih ničesar človeško posebnega — namreč posebnega v negativnem smislu, zakrnelega in invalidnega. Hočem reči: posamezniki med njimi so lahko pametni ali nespametni, moralno občutljivi ali neobčutljivi, simpatični ali antipatični, srečni ali nesrečni, nobene opore pa ne najdem za sklep, da bi bilo povprečje kateregakoli od teh ali drugih parametrov pri njih BISTVENO drugačno kot pri zvestih Slovencih. Ali še bolj točno, v enem pogledu je morda le razlika: kot kaže, se »odpadniki« dostikrat rekrutirajo v prvi vrsti iz takih posameznikov, katerih prirojena sposobnost za narodnostno prilagajanje je posebno živa in neuklonljiva in jih, najpogosteje zdavnaj prej, preden se tega sami zavejo, iztrga iz vplivnega območja nacionalnega esencjalizma, se pravi, da gre tu kljub vsemu za selekcijo, namreč za izbor po adaptativni inteligenci in nekaterih sorodnih lastnostih. Toda če človek primerja to reakcijo z reakcijo tistega jedra slovenske čredice, ki, naj jo doleti karkoli, ubogljivo obždi na odrejenem ji mestu, bo zelo težko pritegnil trditvi, češ da je TA vedenjski vzorec kakorkoli načelno več vreden, biološko vitalnejši ali antropološko bolj kultiviran (če nam seveda kultura ni edinole metafizika), razumnejši ali etično bolj impozanten od prvega. Resda je koristnejši za slovenske elite, kakor hitro pa tak ozko interesni zorni kot opustimo, ga bomo po vseh današnjih kriterijih morali oceniti, kot rečeno, verjetno celo precej slabše kot pa vedenjski vzorec renegacije.

Ljudje bi ostali skratka — NB. drugače kakor književniki! — tudi brez svojega naroda ljudje; seveda je treba na točki prehoda v drugo nacionalno okolje predvideti večje ali manjše težave, usodnost in bitna nepopravljivost takega prehoda pa se zdi, če ne pride do kakšnih netipičnih sekundarnih komplikacij, očitno pobožno izmišljena. V tej zvezi nastane vprašanje, zakaj potemtakem Slovenci praviloma NE spregledajo, na kako

¹ Ta bit je namreč značilna »antiesencjalistična esencjalija« v smislu mojega članka *Za neesencjalistično antropologijo* — glej Sodobnost 3/69.

šibkih nogah stoji metafizika, ki jim jo ponujamo, čeprav pogled nanjo od zunaj pokaže, da bi moralo biti njeno razkrinkanje navidez prava igrača, saj bi se morala stavba tako rekoč že ob prvih sledovih analitičnega prijema sama od sebe sesuti; v resnici pa je ravno narobe in se nam zbuja vtis, kakor da je kategorija naroda celo še posebno pripravna za manipulacijo ljudi. Uganko nam razloži opozorilo na prvo točko našega manipulativnega programa, t. j. na opuščanje slehernega ukrepa proti navadi narodnostne zvestobe. V taki navadi se skriva neznanska moč, namreč moč psihične vztrajnosti, ki jo lahko premaga samo ustrezno velika nasprotno usmerjena sila kritičnega razuma; ker pa ostane ta sila po naši zaslugi neaktivirana, povprečen Slovenec, povprečen produkt naše NARODNE vzgoje, zahtevanega pogleda od zunaj kratko malo ne zmore in nacionalni avtomatizem se zanj spremeni v dogmo podobne vrste, kot je bil, recimo, za srednjeveškega človeka geocentrizem. Tako se oba naša greha vzajemno dopolnjujeta v sistem, ki mu je vse prej kot lahko priti do živega.

Naslednja stvar, ki jo moramo razčistiti, je, kako slovenski književniki konkretno participirajo na dokazovanju neomejene priporočljivosti slovenstva oziroma iz česa je pravzaprav »zgrajeno« naše metafizično nacionalno prepričanje. Preprost premislek nam pove, da je edina upoštevanja vredna konkretizacija metafizike, edina zanesljiva (psihološka) empirija, v katero jo je mogoče »prevesti«, očitno čutni in intelektualni »žar«, s katerim jo lahko obda njen komunikativni preskok s človeka na človeka. S tem pa smo že sredi literature, sredi leposlovja in poljudno »filozofske« publicistike, ki vsaka po svoje sistematično gojita tovrstno komunikacijo na skrajni meji učinkovitosti, kar z drugimi besedami pomeni, da pripade književnosti v metafizični narodni sociagogiji posebno odlično ali kar centralno mesto, saj se morajo v takih okoliščinah celo druge sociagoške zvrsti in panoge zgledovati v svoji argumentaciji bolj pri njej kot pri sebi — tudi npr. splošnozgodovinska ali pa aktualnopolitična mitologija transcendentalnega slovenstva je po svojem bistvu vselej neizbežno »literarna« in ne strokovno-stvarno-stvarna. To je potemtakem naš veliki trenutek v družbi drugih slovenskih elit; tu se izkaže, v čem jim je naše zavezništvo nujno potrebno, kje ne morejo brez naše dejavne pomoči in zakaj so torej naše aspiracije na status, enakovreden njihovemu, globoko legitimne (t. j., zakaj nam noben politik ali pa gospodarstvenik ne more nekaznovano spodbijati subvencij, položajnih privilegijev in podobno).

V luči gornjih dovolj nezapletenih ugotovitev se kajpada naglo razkadi tudi megla začudenja, ki nas vse tako rado navdaja spričo dejstva, da je igrala slovenska literatura, kot vemo, nenavadno veliko in najbrž resnično celo odločilno vlogo tudi pri samem formiranju slovenskega naroda. Očitno postane, da je MORALA biti prva — in po vsej priliki še danes prevladujoča — formula strukture slovenstva, t. j. prvina, ki je notranje uredila in organizirala dotlej pač stihijsko obstajajočo etnično aglomeracijo kot golo maso brez duha in zavesti o sebi, LITERARNA »NACIONALIZACIJA« tega etnosa po vzoru tujih zgledov (in v reakciji nanje), toda brez podobno širokega zaledja starejših, nujnih in neodložljivih gospodarskih, političnih ali/in kulturnih razlogov za inavguracijo naroda. Kasneje se je sicer resda tudi struktura slovenskega naroda začela diverzificirati, a kako daleč je pravzaprav ta proces doslej napredoval? 1. Zunaj literarna kulturna enota (umetniška, filozofska, znanstvena, civilizacijska ipd.) nismo in ne bomo,

to nehavajo biti še mnogo večji narodi od nas. 2. Državen narod smo v bistvu še zmeraj le po drobtinicah, in gorje nam, če bi kdaj kaj takega hoteli ali morali postati. 3. Še največ se je premaknilo na območju gospodarstva, vendar: ali je mogoče govoriti o samostojnosti in zaokroženosti kakšne ekonomije, ki mora več kakor 60 % svoje proizvodnje prodati v drugih republikah, se pravi skupaj z eksportom celo 75 % ZUNAJ svojega teritorija? Ali ni taka ekonomija povsem brezupno in nedopustno odvisna od drugih, mimogrede pa tudi uničujoč dokaz za neeksistenco naroda po klasični marksistični definiciji (saj slovenski narod očitno NI in ne more biti svoji industriji primerno tržišče!)? Aforistično rečeno velja skratka slejkoprej SLOVENCIMO PREDVSEM LITERATURA (in ne, da bi to literaturo »imeli«, »posedovali« ali podobno; prej poseduje ona nas).

Če pa smer sklepanja obrnemo, smo s tem obenem že tudi odkrili vzrok, zakaj je slovenska književnost neizogibno eshatološka — in eshatološka je vsa ne glede na spreminjajočo se socialno vsebino svoje narodne metafizike, tudi tista najavantgardnejša, ki si je namesto klasične entelehije Nebes ali Komunizma privzela novo entelehijo Igre, v kateri bodo vsi bistveni problemi človeštva — kar seveda konkretno pomeni: slovenstva — rešeni, kakor nam (a ne z odbijajoče prepotentnim in naivnim zmagoslavjem, marveč z moško zadržano in oprezno srečo) Veselo Oznanjajo npr. tisočera poglavja Kermavnerjevega Znanstvenega Sv. Evangelija o Prihodu Nove Luči Na Slovensko In Njenem Postopnem Razodevanju V Delih Slovenskih Literatov, ali pa Pirjevčevi ekumenski Listi sv. Ahaca, ki pronicljivo in kultivirano razčlenjujejo posamezne bistvene točke v strategiji naše mlade ludistične cerkve. — Ta značilna konstanta naše literature, kot kaže, ne bo toliko v zvezi s formalno realiziranostjo ali nerealiziranostjo slovenskega narodnega projekta, marveč bo bolj izraz načelne in trajne nemožnosti »nevturalne«, nacionalno nezainteresirane književnosti v nacionalno miniaturnih razmerah. Slovenski književnik se pač očitno ne more, tako kot književnik velikega naroda, preprosto zanesti na tisočletni obstoj in samoumljivo nespornost takšnega naroda (skupaj z vsemi njegovimi morebitnimi slabostmi) ter na obilje možnosti, ki se mu v njem že po zakonu kvantitete ponujajo — slovenski književnik ne uživa podobno trdne dedne posesti z zajamčeno rento; najprej vgrajena nezadostnost materialnih in duhovnih resursov, ki so mu spričo velikosti njegovega zaledja na voljo, za nameček pa še njihova nenehna latentna ali celo akutna ogroženost od etnične renegacije ga vsak hip znova zapletata v neusmiljeno nujnico interesno-obrambnega dokazovanja svoje posebne, »višje« koristnosti in upravičenosti, z vsemi doslej analiziranimi posledicami, naj mu je ta skrita kavzalna zveza osebno jasna ali ne. Eshatologiziranje skratka objektivno izsili od njega, tudi v takih primerih in okoliščinah, ko ostalemu svetu ni prav nič potrebno, že sama temeljna problematičnost zamisli majhnega naroda, se pravi vprašljivost izbrane socialne posode, in kaj malo je videti možnosti, da bi se v prihodnje na tem karkoli spremenilo (ne znam si, recimo, zamisliti, kako naj bi slovenski književnik brez eshatologije opravičeval pred sabo in pred drugimi svoje zahteve po raznih posebnih ugodnostih, svojo družbeno moč — če »Problemi« ali »Tribuna« kihnejo, se slovenstvo proti vsej zdravi pameti zamaje — in še marsikaj drugega). —

Institucionalni kanali, po katerih literarno ožarjanje metafizične ideje slovenstva dosega svoje predvidene naslovnike, so seveda številni in zelo

različni, vendar ne moremo mimo izjemno pomembnega mesta, ki ga zavzema med njimi šola s svojo »slovenščino« ali pravilneje rečeno s svojimi slovenščinami, t. j. s svojimi bolj ali manj NACIONALNIMI predmeti (in redek je ali ga ni, ki ne bi bil prav nič tak). Še posebej jo je treba omeniti zaradi zanimivega in poučnega paradoksa, ki spremlja njeno narodnostno vzgojo. Precej je namreč znakov, ki pričajo, da je ta nepraktično-metafizični aspekt slovenskega šolanja pri svojih objektih nenavadno, t. j. bolj kot »normalno« nepriljubljen (in na vrhu lestvice osovraženosti seveda ponosno rangira slovenska književnost kot taka, kot kvintesenca antipragmatične poduhovljenosti). Opisana reakcija mladih ljudi se zdi navsezadnje tudi logična, saj zahteva metafizika zelo specifično osebnostno usmeritev, ki ji današnji čas na splošno, t. j. zunaj problemskega rezervata slovenstva, ni posebno naklonjen. Dodajmo še, da so tudi na strani vzgojiteljev nosilci potrebno pristnega in intenzivnega »žara« redki in da se pri neizvoljeni večini nacionalno prepričevanje spremeni v bolj ali manj brezdušno, slehernega ognja oropano posredovanje nekakšnih rakavih množic pozitivističnih dejstev (ter na dejstva prilepljenih standardnih evokativnih klišejev), pri katerih mora pač kvantiteta nadomeščati manjkajočo kvaliteto; konkretni modus non vivendi tega vzgojno-komunikativnega stika pa so potem cveki med letom in podarjanje ocen na koncu leta, ves čas pa obojestranska huda kri in frustracija. Na prvi pogled bi človek dejal, da mora taka pedagoška farsa delovati kot pravo razkužilo proti bacilom slovenstva — vendar bi se s to oceno temeljito zmotil, saj niso njen običajni končni rezultat, pri vsej na ogled postavljeni posmehljivi kritičnosti, v bistvu nič manj prepričani narodnjaki. In spet je treba reči, da izid ni brez logike, saj se sklada s številnimi novjšimi izsledki o neustavljivi učinkovitosti metode »pranja možganov« — izsledki, ki dokaj bridko razbijajo našo iluzijo o človeku kot svobodni, samostojno izbirajoči osebnosti.

Če pa se srečata dovolj zmogljiv emitent in dovolj sprejemljiv recipient metafizičnega žara, bo trdnost ustvarjene vezi seveda še stokrat večja in tak človek na noben način ne bo več zmožen pogledati dalj od velikih, lepo zvenečih in »srcu dragih« rodoljubnih besed, zanj bo njegovo slovenstvo vselej nekaj skrivnostnega, mističnega, nedostopnega refleksiji (da o dvomu niti ne govorimo), pokorno vdanost zahtevajočega in zbujačočega ter nedotakljivega, in slovenski narod bo v njegovi predstavi obdan z avreolo fatalne usodnostne skupnosti, določene človeku po takšnih ali drugačnih kozmičnih zakonih. Na drugi strani pa bo tak idealen nacionalni manipulantec v kombinaciji z drugačnimi osebnimi lastnostmi in usodo hkrati tudi idealen nacionalni manipulator, idealen literarno-politični jerob, ki ga bodo mehanizmi razslojevanja naglo odnašali v narodno-družbeni piramidi navzgor.

Če vzamemo nekakšno generalno povprečje uspešnosti naših prizadevanj, lahko skratka rečemo, da se nam je z združenimi močmi posrečilo postaviti na zemljepisnih in duhovnih mejah Slovenije nevidna minska polja, žične ovire in stražne stolpe, ki niso bistveno manj neprijetni in učinkoviti od pravih: past se je zaprla, oziroma boljše povedano, formalno odprt izhod iz nje je postal za večino ljudi neprestopen, Slovenci so varno ujeti v okvir svojega naroda in imobilizirani s čustvi pripadnosti, ki se jim ne morejo več iztrgati, osip je v veliki meri preprečen in namen nas, slovenskih elitnikov, dosežen — socialni podstavek naše elitarnosti nam bo ostal vsaj v glavnem

ohranjen, ne glede na to, koliko bi ga njegova zvestoba utegnila veljati. Kategorija naroda je srečno uzurpirana, lahko mu igramo usodo in pri tem govorimo: narod je NAŠ, »NAŠ NAROD«, kar bo konec koncev zvenelo tudi zelo prepričljivo, saj je v tu obravnavanem razmerju med elito in maso slovenstva v resnici močan element lastninskega odnosa;² narod je v opisanim koordinatnem sistemu vsekakor nekaj, nad čimer je mogoče gospodariti in s čimer je mogoče bolj ali manj po svoji volji razpolagati — resda po možnosti v njegovo korist, a samo tako daleč in tako dolgo, dokler ta korist ne zaide v nasprotje z mojo, ki ima vselej prednost.

Edinole z lastniško mentaliteto si je navsezadnje mogoče razložiti tudi samo denominacijo naroda, ki je na prvi pogled videti nesmiselna, saj na njem ni prav nič na-rojenega, na-rodnega; toda uganka je hitro rešena, če se domislimo, da ta definicija seveda ne opazuje stvari s stališča posameznika, za katerega konkretno gre, marveč vselej s stališča drugih, prej rojenih, ki se jim na-rodí, kot se jim na-rodí, recimo, teliček ali prašiček, namreč ZATO, DA BI BIL NJIHOV IN NIKOGAR DRUGEGA, PREDVSEM PA NE SAM SVOJ (primerjaj našo nekdanjo simbolično pravdo za Ivana Pirečnika). Na dnu pojma »natio« se potemtakem očitno skriva patriarhalno-avtoritarna pravica staršev, da se polaščajo eksistence svojih otrok — pravica, ki seveda samo ponavlja splošni vzorec hierarhičnih odnosov v zaostali in primitivni družbi. Funkcija tega pojma je, da pomaga preperečevati ljudem ravnanje po znanem zavrženem in cinicnem izreku »Ubi bene, ibi patria« in jih namesto tega združuje pod zastavo neprimerno plemenitejše, visoko moralne in nesebične devize Ubi MIHI bene, ibi TUA patria. Kajti dober Slovenec je poslušen Slovenec; še boljši Slovenec je seveda fanatičen Slovenec; najboljši Slovenec pa je mrtev Slovenec, namreč tisti, ki je dal za slovenstvo življenje in s tem eksemplarično izpolnil temeljno zahtevo na dnu naše narodne metafizike, po kateri bi se Slovenci najbolj približali svoji narodni biti, če bi se dali zanjo vsi do zadnjega po-bití. Kdor misli, da se ta hip norčujem, naj vzame v roko lansko posebno številko »Problemov«, posvečeno »vprašanju naroda na Slovenskem«, torej publikacijo, ki trenutno velja pri nas za zadnji krik resnično neobremenjenega razmišljanja o narodu; v njej bo našel sestavek, v katerem tako učen mož, kot je magister filozofije Ivan Urbančič, docela resno razlaga, da smo Slovenci po njegovem slabi Slovenci, ker smo od nekdanj bolj kot vse drugo poskušali ostati predvsem ŽIVI Slovenci.

(Konec prihodnjič)

² To je vedel že Cankar, čeprav samo za tedanja elito, za različne prihodnje še ne.

venskemu eksistenčnemu položaju. Zdi se, da sodobni slovenski avantgardizem dopolnjuje samó tisto metafizično plat romantike, ki se vse doslej na Slovenskem ni mogla izpolniti, za katero pa je seveda tudi vnaprej nejasno, ali sploh ustreza konkretni človeški eksistenci, ki hodi pred vsako kulturo kot njen vnaprej začrtani okvir — to pa je v tem primeru konkretna eksistenca slovenskega človeka.²

Spričo takšnih dvomov se že vnaprej nakazuje nekoliko drugačen odgovor na vprašanje o prihodnjih možnostih slovenske kulture in o njeni zavezanosti tradiciji, kot bi si ga lahko mislili na prvi pogled. Toda dokončen odgovor nanj se lahko odpre šele iz pregleda moderne civilizacije, kakršna prihaja na Slovensko, da bi v drugi polovici tega stoletja zagotovo postala prava oblika za obstoj slovenskih ljudi. Ali bo slovenska kultura postala tej civilizaciji dokončno in nepreklicno nepotrebna? Ali pa se ji bo morda ravno iz notranjih stisk, paradoksov in breizhodnih položajev te civilizacije odprla nova možnost za obnavljanje in presnavljanje prvotnega romantičnega sveta, iz katerega se je pravzaprav porodila? Ali se bo torej ob nujnosti daljnosežne modernizacije te kulture razodela nič manj neogibna potreba po ohranjanju nekaterih bistvenih elementov njenega tradicionalnega ustroja? To so vprašanja, na katera lahko kolikor toliko zanesljivo odgovarjamo edino s premislekom o možnostih in nemožnostih moderne civilizacije, bodisi take, kot zajema v svoji najsplošnejši podobi svet kot celoto, ali pa kot se nam zmeraj bolj jasno in od blizu prikazuje na Slovenskem.

(Konec prihodnjič)

Marijan
Kramberger

Poskus drugačne ljubezni do Slovencev III

Ali ne bi bilo temu mogoče postaviti nasproti drug oziroma drugače zasidran projekt slovenstva, poiskati model majhnega naroda z vdetano varnostno napravo proti opisani akutni ali latentni možnosti degeneracije v pollaševalstvo? Sodimo, da se to da, in bomo v naslednjem poskusili svojo tezo konkretno dokazati. Pri tem nam bodo izhodišče prvič naša uvodna razmišljanja o slovenskem narodnem vprašanju in drugič dosedanja, nezavedno iz njih izpeljana spontana samorastniška praksa Slovencev, ki ji bomo skušali pravzaprav zgolj pomagati do jasnejše podobe o sebi s tem, da jo bomo povzeli in dvignili v eksplicitno formuliran nacionalni program.

² Podrobnejša opozorila na razmerje med sodobno slovensko literarno avantgardo in romantično metafiziko so zajeta v avtorjevi razpravi *Med tradicijo in avantgardo* (Sodobnost 1970—1971).

Za temelj in najvišje načelo tega programa si bomo izbrali aksiom, po katerem je treba med človekove neodtujljive pravice brezpogojno šteti tudi PRAVICO DO INDIVIDUALNE NACIONALNE SAMOODLOČBE, se pravi konkretno: pravico, da lahko vsak hip znova popolnoma svobodno in zgolj po svoji osebni presoji potrdiš ali pa korigiraš poprejšnjo, provizorično etnično opredelitev, ki so ti jo v mladosti določili drugi, starši ali odrasli na splošno, ne da bi te bili kaj vprašali, in da ti tega nihče ne sme z nikakršnim odkritim pritiskom ali prikritim kondicioniranjem preprečevati; pravico, da si narodotvoren na podlagi kritične izbire naroda in se z drugimi, podobno izbirajočimi posamezniki združuješ v PROSTOVOLJNE narodne skupnosti, pri tem pa je meja tvoje svobode samo dejstvo, da brez ljudi pač ne moreš živeti. Očitno je namreč, da bi, če bi na tej točki vztrajali pri avtoritativno-prisilnem stališču, vsa naša lepa gesla o potrebi po osvobajanju človeka izpod temnih sil, ki mu hočejo zavladati, ostala prazne marnje, ker je humanizem en sam in nedeljiv in velja samo toliko, kolikor je dosleden.

Takoj na začetku nas čaka seveda že tudi prva logična čer: konsekvence, ki sledi iz načela o individualni nacionalni samoodločbi, namreč nikakor ne more biti takó rekoč obvezna in potemtakem v bistvu enako prisilna etnična disimilacija, potujčenje kot edina možnost, ki pride v poštev. Tako bi samo zamenjali en ekskluziven apriorizem z drugim in ponovili standardno napako menda vseh dosedanjih renegacijskih teorij o slovenstvu, ki se, podobno kot pričujoče razmišljanje, niso hotele ali pa ne mogle zapreti pred spoznanjem njegovih izpričanih ali verjetnih negativitet, vendar jih je pri tem pod vplivom objektivnih in subjektivnih okoliščin zaneslo v nasprotno antidialektično skrajnost in so skupaj z vodo stresle iz kopeli tudi otroka. Argument, s katerim je mogoče spodbiti takšno narobe obrnjeno absolutizacijo in apodiktično posplošitev, je zelo preprost: prvič tudi drugi narodi niso nikakršne obljubljeni dežele, v katerih se cedita med in mleko, in prestop vanje prav lahko pomeni za določenega posameznika prihod z dežja pod kap (dasi ne mislimo, da bi pomenil kaj takega vselej in v vsakem primeru!), drugič pa je po našem mnenju zanesljivo dokazano in potrjeno, da je od nacionalnega vztrajanja mogoče imeti v naših razmerah tudi dovolj otipljivih koristi, saj trenutno npr. ne bomo našli dosti Slovencev, ki bi se jim po trezni oceni splačalo svoje slovenstvo POPOLNOMA zavreči. Ker pa je recept prisilnega odpadništva očitno še bolj metafizičen kot recept prisilne zvestobe, seveda ni čudno, da se takó strukturirana kritika njihovega naroda med Slovenci vsaj doslej nikoli ni mogla prav uveljaviti — saj jo je vsak njihov uspeh avtomatično postavil na laž.

Ponoviti je treba, skratka, da se nam zdita sleherna enoumna rešitev slovenskega narodnega vprašanja in sleherni preprosto univerzalen napotek Slovincem, ne glede na predznak, nepriporočljiva. Omenjenega vprašanja po našem mnenju celo sploh nima smisla postavljati disjunktivno, z vnaprejšnjo sugestijo »ali — ali«, ker bo za posameznika, kot rečeno, najbrž edino smotno, če nikoli ne bo vzel ne svoje pozitivne ne svoje negativne nacionalne opredelitve niti za hip kot dokončno, temveč si bo vselej puščal odprti obe možnosti, varoval svojo svobodo za eno in drugo in praviloma celo SOČASNO združeval v svoji eksistenci posamezne elemente obeh, t. j. bival v istem trenutku deloma v okviru enega in deloma v okviru drugega

naroda ter iskal zanj osebno optimalno razmerje med njima. Konkretno so tu, kot nam kaže vsakdanja praksa Slovencev, mogoče najrazličnejše kombinacije in scenariji: izžolati se v domovini, da se bo v svetu uveljavil, ali narobe; delati na tujem, da bo doma bolje zaživel; ostati zunaj, a vzeti za ženo Slovenko; vračati se na počitnice ali v pokoj, in podobno. Jasno pa je seveda, da človek tudi pri neopredeljenosti ne sme aprioristično vztrajati, kajti pogoj zanj je dovolj velika civiliziranost in tolerantnost dveh nacionalnih okolij; kadar ta pogoj ni izpolnjen, kadar na eni ali na obeh straneh vladata nestrpnost in fanatizem, je očitno bolje, če je odločitev bolj ali manj iskreno ireverzibilna, saj namen tu postuliranega odnosa do narodnosti kajpada ni, da bi kdorkoli obsedel med dvema stoloma. Če pa se le da, naj bi si posameznik ohranjal pripravljena vsaj dva enakovredna nacionalno-eksistenčna položaja, dve bivališči, trenutno in alternativno, na katero se bo lahko preselil, kadarkoli mu bo tako bolj kazalo — pri tem bo bivališču znotraj slovenstva pripadla zdaj prva, zdaj druga funkcija —; in še bolje bo seveda, če mu bosta na voljo celo več kakor dve. Tako smo prišli do ključne postavke našega programa, do zahteve po **INDIVIDUALNI POLINACIONALNOSTI**: Slovenec naj bo **SLOVENEK IN HKRATI ŠE NEKAJ DRUGEGA**. Kaj bo konkretno to drugo, Srb, Nmec, Američan ali kaj, pa je, razumljivo, spet stvar posameznika, v katero se tu ne moremo vmešavati.

Bralcu, ki količkaj pazljivo zasleduje pričujoče članke, verjetno ni treba še posebej razlagati, da polinacionalizma kajpada ne ponujam naokrog kot nekakšno novo idealno solucijo, s katero bi bil zadnji problem slehernega Slovenca enkrat za vselej rešen. Dostikrat bo komu že eno bivališče popolnoma zadostovalo, dostikrat pa mu jih tudi deset ne bo nič pomagalo. Toda enako nesporno je, da je vmes med tema dvema skrajnostma vendarle širok pas takšnih okoliščin in situacij, v katerih pomeni imeti na razpolago več različnih možnosti za človeka zelo občutno olajšanje v primeri s stanjem, ko ima eno samo, in v katerih se zdi v našem pojmovanju narodnosti implicirana eksistenčna strategija gibčnega izmikanja škodi najboljša metoda obstoja. V tem previdno omejenem obsegu se mi kaže polinacionalizem celo kot neke vrste potencialna prednost pripadnika majhnega naroda (ki pa jo seveda druge, interne prednosti bivanja v večji nacionalni skupnosti pri enakih izhodiščnih razmerah obilo odtehtajo, tudi v tem pogledu ni treba pretiravati!). Slovenec — a samo navaden Slovenec; člani slovenskih elit (in posebno še slovenski književniki) bi morali ob narodnostnem prestopu največkrat žrtvovati svoj elitarni položaj, to pa nas praktično, izvzema iz programa polinacionalnosti, mi tu praviloma ne moremo zraven; navaden Slovenec pa si očitno lahko prav iz svoje šibkosti skuje neke vrste moč in neodvisnost tako, da postaneta »njegova« domačija IN planet, očetnjava IN tujina kot protiutež druga drugi.

Tu se zdaj začanja naslednje poglavje, namreč poglavje o temeljnem pogoju polinacionalizma. Program, ki ga razvijamo, je povsem evidentno nezdržljiv z mensefučkarstvom, življenjem tjavdan in lagodnim čakanjem na darila usode. Usoda redko prinese komu kaj razveseljivega na krožniku; običajni vzorci »spontanega polinacionalizma«, ki ga predpiše Slovincu, je ravno narobe od nekdanj tak, da doma zanj nenadoma ni več bio-

loškega ali pa socialnega obstanka in ga ta eksistencialna stiska požene izkustveno in čustveno nepripravljenega in zbezanega v tujino; tam ga potem premetava sem in tja prav na dnu socialnega kotla, med najbolj kalno usedlino, v značilnem statusu novodobnega govorečega orodja (ne dosti drugače kot recimo Bosance v Sloveniji), vse skupaj pa je seveda kaj slabo izhodišče za socialno vključitev in adaptacijo. Ne rečem, da se dovolj trdoživim po neskončnih težavah in neuspehih ukoreninjenje navsezadnje vendarle ne posreči (zlasti kadar vrnitev iz tega ali onega razloga kratko malo ne pride v poštev), na splošno pa je tako narodnostno prehajanje kvečjemu karikatura polinacionalizma* ter kar se da nazoren opomin — vendar ne opomin, ki bi potrjeval tezo o fatalnosti »prirojenega« etnosa, dasi bi ga mi, elitni manipulanti s slovenstvom, sami najbolj odgovorni za opisane težave, kajpada radi spretno obrnili v svoj prid in si iz sadov svoje krivde, iz trpljenja in muke ljudi skovali novo, celo še učinkovitejše sredstvo za njihovo manipulacijo. Resnični nauk, ki izhaja iz tega, je nauk o čisto posebni prizadevanosti, ki je potrebna, da bi Slovenec lahko svoj polinacionalni projekt uresničil. Možnost dveh ali več narodnih bivališč si je treba praviloma šele z dolgoletnim trudom, bojem z okoljem in trdim delom s samim seboj na danih predispozicijah individualno USTVARITI, nespametno se je zanašati, da bi povprečen posameznik lahko dosegel ta ideal po kakršnikoli čudežni bližnjici, pogoj zanj je intenzivna in vsestranska kultura osebnosti, kajti cena take svobode je — kakor skoraj vselej — visoka; prav lahko previsoka za današnjo mentaliteto Slovencev, ki so se najbrž že dokončno vdali trenutno za večino prijetnemu diktatu okoliščin, namreč obsodbi na samozadovoljno vegetiranje.

Konkretno bi bilo v prizadevanju za polinacionalnost mogoče razlikovati dve komponenti. Najprej je zanjo očitno treba razvijati tiste svoje sposobnosti, ki ti lahko zmeraj pridejo prav v vseh domovinah, kajti od vsake boš prejel v normalnih razmerah približno toliko, kot ji boš dal, vsaki moraš imeti torej čimveč dati, in v tej nesentimentalni kupčiji je tvoje najdragocenejše blago seveda mednarodno priznana in uporabna izobrazba, teoretično in praktično znanje, izkušnje, delovne navade ipd. Sestavni del slovenskega polinacionalizma bi moral biti, skratka, pravi kult »individualne delovne substance« v tistem pomenu, v katerem uporabljam ta pojem v svoji knjigi Državljan te dežele. Po drugi strani pa bo priprava na polinacionalno existenco obsegala tudi kultiviranje vsake od svojih izbranih narodnosti posebej, tj. prisvajanje specifik njunega jezika in kulture (kolikor takšne specifikke pač je — vsaj v podrobnostih, ki si jih je treba zapomniti, če ne v velikem). V primerjavi z današnjim stanjem bi bilo novo najbrž predvsem kultiviranje svoje druge, »tuje« nacionalnosti, ki je trenutno pri nas kljub podedovani (a že zelo oslabei in izpodkopani) tradiciji hudo zanemarjeno. (Kje je čas, ko so vrednost Slovencev merili po tem, koliko jezikov je znal! Sploh je treba zapisati, da smo bili proti koncu svojega avstroogrškega obdobja za polinacionalizem oziroma »binacionalizem«, čeprav seveda na bistveno nižji stopnji civilizacije, povprečno bržkone bolje opremljeni, kot smo danes.)

* Tu predlagani narodni program potemtakem nima nobene neposredne zveze z *danes prevladujočim* tipom evropskega gastarbajterstva, in hote maliciozno bi ga razumel, kdor bi ga z njim enačil.

V praksi to ne bi pomenilo samo čisto drugače premišljenega in resnega forsiranja tujih jezikov kot šolskih predmetov (ki pa morajo biti seveda smiselno določeni, ne pa, da se npr. kmečki otrok streljaj od avstrijske meje uči angleščine), temveč tudi navajanje k njihovi zelo zgodnji vsakdanji uporabi v življenju, k avtomatični dvo- ali večjezičnosti od mladih nog, dalje sistematično posredovanje vseh potrebnih STVARNIH (se pravi, ne narodnjaško ideologiziranih) informacij o tujem svetu, ki naj imajo od prvega razreda osnovne šole naprej enako prioriteto kot informacije o domačih razmerah, še posebno pa psihološko pripravljane mladega človeka na možnost nacionalnega prehoda, vcepljanje občutka, da je tovrstno prebiranje nekaj docela normalnega, in skrb za splošno družbeno ozračje, v katerem bo etnična samoodločba osvobodena sramotnega žiga nedopustnosti in moralne zavrženosti, v katerem bo negativni vrednostni pojem »odpadništva«, »renegatstva«, brez sledu izginil iz rabe. Vse to bi moralo sproti odpravljati prepad otrokove »tujosti« in »odtujenosti« tujini ali še bolje preprečevati, da bi se tak prepad sploh odprl, kajti prvotno ga v otroku, kot rečeno, niti ni. Naravna in logična krona tu skicirane vzgoje pa bo seveda »za poskus« realiziran prehod, ki bo posamezniku z dejansko izkušnjo najbolje potrdil teorijo o njegovi narodnostni prehodnosti; zato naj bi bilo dovolj dolgo in resno bivanje v tujini — a ne iz stiske, marveč tako rekoč iz »radovednosti« — v mladih letih regularna in skorajda obvezna sestavina življenjepisa slehernega Slovenca, ki bi količkaj dal nase.

Ob zadnjih predlogih je postalo najbrž tudi nekoliko bolj jasno, na kaj smo mislili, ko smo omenjali potrebo po boju z okoljem: do kraja uresničiti bi jih bilo mogoče očitno samo čez trupla današnjih institucij prisilnega slovenstva, se pravi z likvidacijo socialne moči in vpliva vseh tistih Slovencev, ki za takimi institucijami stojijo, kar praktično pomeni, da so kratkoročno neuresničljivi. (Za zdaj se pri nas ne da npr. niti zamisliti takšna reforma pouka materinščine, po kateri bi se obseg, vsebina in cilj mladostnikovega seznanjanja s slovensko književnostjo ali bolje s književnostjo nasploh, domačo, prevedeno in tujejezično, približali obsegu, vsebini in cilju glasbene ali likovne vzgoje, torej svobodni aktivnosti, ki naj zbudi v človeku predvsem smisel za imanentne, neinstrumentalizirane razsežnosti tega pojava, brez zahrbtnih poskusov osebnotne determinacije, medtem ko bi se pri tradicionalni »slovenščini« učil samo pravilno slovensko govoriti, pisati in logično misliti, saj je to čisto dovolj težak in zahteven in v sedanjih razmerah absolutno neizpolnjen predmetni vzgojni cilj.) Iz tega pa seveda sledi, da bo boj za pravico do individualne narodne samoodločbe za posameznika vsaj v dogledni prihodnosti docela enako kot danes neizbežno nekakšna »duhovna gverila« proti vladajočemu sistemu vrednot.

Vendar bi program polinacionalizma — in s tem se približamo za ekskluzivistični način presoje morda nepričakovani poanti našega razmišljanja — kljub taki ilegalnosti ali celó prav zaradi nje kaj kmalu začel rojevati bistvene posledice tudi v Slovenčevem domačem bivanjskem prostoru. Že prve, žal, še precej neosveščene in neizrabljene izkušnje našega najnovejšega emigracijskega vala nam namreč kažejo, da bi bilo z nekoliko bolj množičnim prakticiranjem narodnostne nepokorščine mogoče izvajati kar zadosti urgenten pritisk na slovenske elite oziroma na vsebino in slog njihove dejavne slovenofilije ter po takem ovinku indirektno vendarle

uspešno spreminjati razmere v domovini v svojo korist. Z drugo besedo, omenjena nepokorščina bi lahko imela paradoksen, toda zelo izrazit in natančno usmerjen NACIONALNOFORMATIVNI učinek, postala bi lahko imenitna spodbuda in šansa za nekje v teh člankih zahtevano regeneracijo slovenstva. Seveda: kot vsak vzvod bi bilo treba tudi tega pravilno zastaviti. Očitno je, da bi bila definitivna disimilacija, o kateri smo že rekli, da je za posameznika manj smiselna, obenem tudi globalno manj učinkovita in »narodotvorna« kakor pa GROŽNJA s tako disimilacijo, podkrepjena z otipljivimi dokazi o sposobnosti za nacionalno vključitev drugod, vendar hkrati združena z obljubljanjem vrnitve, a samo, če se bodo slovenske elite zanjo resnično potrudile in bodo pripravljene zanjo tudi to in ono žrtvovati. Indicirana se zdi, skratka, bolj »ženska« kot »moška« taktika neodločnega obotavljanja, ponujanja in odtegotovanja samega sebe, dresure s sladkorjem in bičem. In v tem vidim tudi zadnji smisel posameznikove individualne polinacionalnosti, zato sem toliko poudarjal potrebo po nenehni disponibilnosti na obe strani: Slovenec, ki bi Slovenijo in slovenstvo dokončno odpisal, bi si očitno sam zbil morda najmikavnejše eksistenčno orožje iz rok. — Razume se, da je lahko odgovor različnih elit na tu predlagano »zaroto« načelno zelo različen: nekatere bodo verjetno pomislile na surovo neposredno in neskrupulozno nacionalno prisilo (ki je, recimo, temeljna značilnost marsikaterega današnjega vzhodnoevropskega »socializma«), druge se bodo vnaprej odpovedale vsakemu snubljenju in bodo morda celo kratkovidno vesele, če se bodo takih »neprijetnih« podložnikov srečno znebile; vendar se mi ne zdi nerealno računati, da bi se v SEDANJIH razmerah (in to omejitve znova podčrtujemo, kajti draženje mogočnikov človeku seveda ne sme biti aprioren bivanjski patent) odločujoče jedro slovenskega narodno-družbenega vrha dalo zvabiti tja, kjer bi ga za svoje namene potrebovali, in da bi se torej tveganje drugačne reakcije konkretno splačalo.

Rezultat bi bil namreč ta, da bi bila zrušena klasična koncepcija naroda kot nedotakljivega fevda in monopola domače elite, kot rezerviranega lovišča, na katerem ji nihče ne more hoditi v zelje in na katerem lahko gospodari, kakor pač hoče in zna; namesto tega bi se slovenska elita znašla pri svojih podložnikih, pri »navadnih« Slovencih, v neposredni konkurenci z elitami drugih dežel in bi bila, hočeš nočeš, prisiljena potegovati se zanje v odprtem in enakopravnem merjenju sil s tujino, pridobivati si njihovo naklonjenost s takšnimi dosežki v vodenju družbe, ki bi se lahko kosali z najboljšimi svetovnimi — ne pa da smejo, kakor danes, za njimi poljubno zaostajati. Zdi se, skratka, da bi se v razmerah polinacionalizma, tj. ob udomačeni prosti izbiri narodnosti, pripadniku majhnega naroda s pravilno taktiko lahko posrečilo spretno obrniti ost obeh nasprotnih pritiskov, ki sta trenutno naperjena proti njemu, namreč pritiska svetá in pa svojega rodu, ter izzvati dve ali celo več dežel k nekakšni snubaški TEKMI DOMOVIN. Tovrstna »demokracija«, vladavina ljudstva, bi se mi zdela v naših okoliščinah veliko važnejša od interno-večstrankarske, o kateri glede na vse dosedanje slovenske izkušnje ni mogoče imeti drugačnega mnenja kot negativnega.*

* Drugo vprašanje, ki se ga tu ne lotevamo, je seveda, v kakšnih razmerah je pravkar omenjena tekma sploh mogoča. Če bi mehanično privolili na cilje, ki nam jih

Vse to pa z drugimi besedami obenem pomeni, da si ne želimo, ne moremo želeti propada in zatona slovenstva. Če bi namreč do česa podobnega res prišlo, bi bil to, kot nam že bežen premislek pokaže, za program polinacionalizma smrten udarec, v luči katerega bi postal ves pričujoči miselni trud a posteriori nesmiseln, saj bi kot najbolj pametna obveljala preprosta podganja modrost. Slovenski narod nam mora ostati, dokler je to le količkaj mogoče, ohranjen, ker ga za tu razvijani koncept obstoja nujno potrebujemo. Naše razmišljanje se potemtakem ne pridružuje slepo nekemu trendu sodobne »svetovne« (beri: velikonarodne) misli, ki je zasebno, v publikacijah posameznih najbolj »predrznih« intelektualcev pa tudi že javno navzoč in vpliven tudi pri nas in po katerem bi bilo najbolj smotrno, če bi manjši narodi skupaj z vsemi komplikacijami, ki jih povzročajo, po možnosti že jutri kratko malo zginili z obličja zemlje. Načelno vsekakor brez pridržkov podpiramo tezo, da je v različnosti bogastvo, namreč bogastvo **INDIVIDUALNIH** človeških možnosti; vendar pa se s pavšalno in čustveno absolutizirano obliko, v kateri ta teza navadno nastopa, ne moremo strinjati, ker nam je preveč živo pred očmi izkušnja o neštetihih prilikah za zlorabo nacionalnih razlik, ki očitno neizbežno pomenijo zmeraj tudi, če ne prvotno celo predvsem povod za sporazumno ali nesporazumno razdelitev interesnih območij med elitami posameznih narodov. Zato poskušamo z narediti korak naprej in nekoliko eksaktneje precizirati, **KDAJ** je različnost **KONKRETNO** prednost za konkretnega posameznika, kdaj pa ravno nasprotno, tako da je njeno zavračanje popolnoma upravičeno. Splošneje veljavni odgovor se bo najbrž glasil, da so različni koordinatni sistemi bivanja ljudem dejansko koristni in potrebni samo, kadar oziroma dokler lahko posameznik med njimi **PROSTO IZBIRA** (izbira tudi npr. v obliki kombiniranja in podobno). **MAJHEN NAROD, KOT JE SLOVENSKI, IMA TOREJ SMISEL, ČE POMENI SLOVENCU ENO OD VSAJ DVEH ENAKOVREDNIH NACIONALNOEKSTENČNIH MOŽNOSTI IN MU OMOGOČA SVOBODNO PREHAJANJE IZ TE MOŽNOSTI V DRUGO (DRUGE) IN NAZAJ**; sicer je zgolj, dejansko ali latentno, posebno tesna in posebno neprijetna mišnica.

Čez slovenski narod ni bil, skratka, na teh straneh narejen nikakršen križ — niti čez naše »neosvobojene« rojake v zamejstvu ne, ki jih koncept polinacionalizma povzdiguje celo v privilegirane Slovence, saj ga edini lahko že danes, spreminjaje tujo silo v svojo moč, do kraja uresničijo —; izbran je bil samo nekoliko drugačen pogled na ta narod, način opazovanja, v katerega je vgrajen mehanizem avtomatične relativizacije zaslug. Slovenstvo Slovencev bi bilo v razmerah, ki jih predvideva naš program, v poslednji konsekvenci vsekakor od nečesa odvisno v smislu $y=f(x)$, namreč sorazmerno stopnji izpolnjenosti dovolj odločnih in jasnih pogojev, ki bi jih vsak

v njej sugerira tujina, bi jo zagotovo izgubili. Edina teoretična možnost je torej odkriti in konsenzualno uveljaviti kot *tertium comparationis* posamezna specifična življenjska področja, na katerih nas vodilne družbe planeta iz kakršnihkoli razlogov ne bi mogle tako zlahka posekati. V tem smislu je bilo doslej dejansko že veliko predlogov oziroma pobožnih želja, od »novih Aten« do »samoupravljanja«, do kraja prepričala pa ni Slovencev, žal, še nobena in edina kolikor toliko zanesljiva(?) komparativna prednost Jugoslavije, kakor bi se nam tudi tak neveličasten in banalno kšeftarski temelj odličnosti naše narodne biti upiral.

Slovenec postavljal slovenskim elitam za svojo nacionalno zvestobo. Očitno je, da ne bi bilo več mogoče takó poljubno izkoriščanje te zvestobe, kot je teoretično (in praktično) mogoče danes. Kolikor večje bi bilo prizadevanje in kolikor večji bi bili dejanski primerjalni uspehi slovenskih elit v oblikovanju življenjskih razmer slovenske narodne družbe, kolikor rajši bi bil Slovenec v tem ali onem pogledu Slovencev kot pa kaj drugega, toliko trdnejše bi bilo njegovo slovenstvo in vice versa. Če drži, na kar se pri tem v bistvu ves čas zanašamo, se pravi, če je naš narod vendarle dovolj izrazito nad uvodoma omenjeno »kritično mejo«, da mu tu eksplicirani, s stališča posameznika nujno potrebni izzivi ne bi uničujoče škodoval, temveč nasprotno celo koristil (in pa seveda, če se v svetu ni in se tudi v prihodnje ne bo zaredil črv kakšne naše nacionalne katastrofe, ki bi kajpada pometla z vsemi podobnimi taktiziranjii), potem se navzven, npr. pri številu Slovencev niti ne bi kaj dosti spremenilo; vendar bi se pazljivejšemu očesu vseeno odkrivala neka neznatna, a odločilna razlika. Slovenec ne bi bil več Slovenec zato, ker mu pač nič drugega ne bi ostalo; kot dokazano uspešen neslovenec, ki bi mu bil torej praviloma zmeraj odprt vsaj še en izhod, bi lahko bil to, kar je, na NOVO, SVOBODNEJE, namreč samo toliko, kolikor bi mu slovenstvo, kot rečeno, koristilo — in narobe: ker bi se lahko vsak hip prelevil nazaj v Slovenca, bi bil tudi neslovenec brez nuje, zgolj po svoji volji in pridu. Eno bi bilo svoboda drugega.

* * *

Kajpada se ne vdajam iluziji, da bodo slovenske elite pričujočega poskusa »drugačne ljubezni do Slovencev« ne vem kako vesele, najmanj seveda književniki.* Zaman bi mahal svojim kolegom pred nosom s šanso vrnitve k edino sprejemljivi »prvotni« vlogi literature ter k brezmadežni utemeljitvi njene elitnosti — šanso, ki jo potencialno prinaša s sabo zamisel polinacionalizma —, kajti od blizu pogledano, to svetlo perspektivo popolnoma zamaščajo trde in prav nič privlačne razmere, v katerih bi jo slovenski literatje morali uresničevati. Prvič prihaja polinacionalnost, še enkrat zapišimo, ravno zanje med vsemi Slovenci zasebno najmanj v poštev, oni so danes (poleg politikov) najhujši ujetniki svojega slovenstva; drugič se morajo bati redukcij, ki bi drastično omejile socialni doseg in družbeno imenitnost njihove literarne »proizvodnje«, če bi njen danes prevladujoči prisilni konzum (npr. v šoli, v oficialni javnosti in podobno) odpadel; tretjič bi zašla pod zelo neprijeten vprašaj njihova varno dotirana materialna eksistenca, ki se je tudi najglasnejši besedni častilci »ne-varnosti« v resnici trdovratno oklepajo in je za nobeno ceno niso pripravljeni izpustiti. Pri vsem tem seveda sebe niti najmanj ne izvzemam, narobe, celo članek, ki ga pravkar končujem in bo sam na sebi morda obveljal kot »pogumen«, »pošten«

* Tu se, kot je najbrž že marsikdo opazil, namenoma vseskozi omejujemo nanje, ker je njihova socialna resnica zaradi njihovega psihološko popolnoma naravnega in v končnem učinku razumljivo uspešnega nagnjenja k avtomitologizaciji najbolj zamistificirana in prikrita. Bralec bo brez težave sam vnesel v osnovno shemo spremembe, potrebne za izpeljavo analogije z najrazličnejšimi drugimi prebivalci slovenskega Olimpa ali njegovih sončnih predgorij, ki še tičijo pod isto odejo s književniki.

ali zaradi mene celo kot »teoretično pomemben«, na moji osebni biti, tipični biti slovenskega književnika, in na njeni moralni sumljivosti, kot sem že nekje poudaril, ničesar bistveno ne spremeni.

Kaj sledi iz tega za »navadnega Slovenca«, za mojega nostalgичnega adresata? V prvi vrsti si mora zapomniti: kar se tiče njegove narodnostne osvoboditve, od nas, slovenskih elitnežev, v nobenem primeru ne sme pričakovati resnično dosledne (tj. več kot samo »načelno« navdušene ali pa taktično-politikantske ter nezavedno preračunljive) podpore; program polinacionalizma bo moral tudi v prihodnje, tako kot že doslej, uresničevati na svojo roko in sam, pri tem pa si bomo po objektivni logiki stvari, ne glede na našo subjektivno voljo, nasprotniki, ne pa prijatelji.

Mao Ce-tung

Deset pesmi

Vse tako kaže, da imajo pesniki težave, tudi če so slavne politične osebnosti. Te Mao Ce-tungove pesmi sem po posredovanju Petra Levca, ki jih je nekje odkril, prevedel in štiri izmed njih tiskal v »Naših razgledih« že leta 1958. Natis še preostalih pa zaradi takratne politične zaostritve ni bil več mogoč. A pregovor pravi: »Bolje pozno kot nikoli«.

Mao Ce-tung je začel pisati pesmi že kot otrok in jih ni prenehal vse do sedanje pozne starosti. Imel je že pripravljeno zbirko »O vetru in pesku« (kakih 70 naslovov), vendar je ni nikoli izdal, ker je bila njena vsebina po njegovem mnenju za politika preveč osebne narave. Šele leta 1957 je objavil 18 pesmi s témami o revoluciji in povojni graditvi. Do danes je tem pesmim dodal približno še enkrat toliko besedil.

Pričujoči prevodi so narejeni po ruskih prepesnitvah, ki sta jih oskrbela Golubev in Basmanov v Pekingu; za primerjavo pa so mi služili še dobesedni angleški, francoski in romunski prevodi, tako da je vsebina dovolj točna. Oblika pa je seveda prilagojena našemu jeziku, saj je stara kitajska poetika, ki jo Mao Ce-tung dosledno uporablja, povsem drugačna, ker temelji na